

В.В. Волік,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ “СУДОВИЙ ЗБІР” У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Аналізується нормативно закріплене поняття судового збору, визначаються його недоліки, пропонується авторське визначення категорії “судовий збір”.

Ключові слова: державне мито, судовий збір, платіж.

Анализируется нормативно закрепленное понятие судебного сбора, указываются его недостатки, предлагается авторское определение категории “судебный сбор”.

Ключевые слова: государственная пошлина, судебный сбор, платеж.

The concept of a court fee is analyzed; its lacks are specified; author's definition of a category “court fee” is offered.

Keywords: State Tax, court fee, payment.

З набуттям чинності Закону України “Про судовий збір” від 01.11.2011 № 3674-VI [1] особливої актуальності набуло й питання визначення поняття цього платежу, оскільки, як зазначають правознавці, загальнообов’язковий платіж вважається встановленим лише тоді, коли в законодавчому порядку закріплені всі елементи його правового механізму, і, в першу чергу, надано визначення його поняття [2, с. 42–49; 3, с. 80–82].

Дослідженням судового збору як загальнообов’язкового платежу займалися у своїх роботах М. Л. Белкін, А. П. Домбругова, Л. Н. Лемешко, Ю. В. Білоусов, Л. К. Воронова, Н.Ю. Пришва, П. С. Пацурківський та інші, судовим платежам як складовій доступності до правосуддя приділяли увагу С. С. Богля, М. А. Гурвіч, Ю. В. Білоусов, В.Е. Беляневич, Є. В. Васьковський, М. Х. Вафін, В. О. Вишнівецька, С. І. Вінокур, В. В. Єфімова, Г. Л. Осокіна, І. А. Приходько, А. Г. Столяров, В.І. Тертишніков, М. К. Треушников, О. М. Хамізова, О. М. Шокуєва, В. В. Ярков. Утім, врегулюванню проблем нормативного забезпечення, в тому числі визначенню поняття судового збору, досі достатньої уваги не приділялося. Саме недостатня дослідженість судових зборів зумовила вибір теми статті, постановку мети та завдань дослідження.

Поняття судового збору закріплено у статті 1 Закону України “Про судовий збір” від 01.11.2011 № 3674-VI [1] як “...збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат”. Проте не можна не зауважити, що це поняття фактично скальковано з поняття державного мита, наведеного в Законі України “Про державне мито” від 18.12.1991 № 1994-XII [4] “...грошовий збір, що справляється в судових та арбітражних органах, органах державного нотаріату, Міністерстві внутрішніх справ України, Міністерстві закордонних справ України, Державному патентному відомстві України, міських, сільських, селищних Радах народних депутатів та інших органах, передбачених законодавством України, за вчинення ними окремих дій та видачу документів”. Звичайно, калькування визначення поняття державного мита як поняття судового збору було недоречним, бо, як підкреслює Т.В. Єгорова [5, с. 78], державне мито фактично є узагальненим найменуванням декількох зборів, що мають різні об’єкти обкладення, ставки і строки сплати. Не можемо не погодитися з нею, бо історія розвитку державного мита свідчить, що воно об’єднувало у собі: судові, кріпосні, спадкові, нотаріальні мита, паспортні збори, збори з маклерських книг тощо. Тобто державне мито як загальнообов’язковий платіж фактично поєднувало у собі судові мита, спадкові мита, мита за перехід нерухомості, паспортні збори тощо.

Поняття судового збору, застосоване законодавцем у Законі України “Про судовий збір”, слугує мішенню для нападок правознавців, оскільки містить низку недоречно вжитих термінів, які зумовили неправильне визначення судового збору, що дає підстави для його неоднозначного тлумачення і допускає можливість зловживань у майбутньому.

Насамперед, у визначенні судового збору недоречно вжито загальне поняття “суд”, бо в Україні відповідно до Конституції України та Закону України “Про Конституційний суд України” від 16.11.1996 № 422/96-ВР [6] діє Конституційний суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції, за звернення до якого судовий збір не справляється. Також діють третейські суди. Згідно зі статтею 25 Закону України “Про третейські суди” від 11.05.2004 № 1701-IV [7], при зверненні до третейського суду сплачується третейський збір, розмір, строки та порядок справляння якого відповідно до регламенту третейського суду визначається сторонами. На нашу думку, головним недоглядом законодавця, що розробляв поняття судового збору, є залишення без уваги критеріїв, за якими визначалися поняття державного мита. Як ми вже зазначали раніше [8, с. 64], державне мито визначається за такими критеріями: 1) місце у системі загальнообов’язкових платежів; 2) мета його справляння. Отже, щоб не повторити минулих помилок законодавця, пропонуємо визначати поняття судового збору за цими ж критеріями.

Визначення місця судових платежів серед загальнообов’язкових платежів свого часу викликало жваву полеміку серед правознавців. М. А. Гурвич відносив їх до податків [9, с. 242]; Л. О. Бабенко, А. В. Реут, В. О. Вишивецька – до зборів [10, с. 64; 11, с. 14; 12, с. 83], Л. К. Воронова, О. Н. Горбунова, Л. А. Давидова, М. Л. Коган – до митних платежів [13, с. 57–58; 14, с. 143–144].

Пов’язане це було насамперед із правовою невизначеністю податків та зборів. Як відзначав О.О. Мамалуй [15, с. 229], законодавець в Україні фактично не розмежовував податки та збори, а залежно від того, під якою назвою фігурував той чи інший платіж у статті 14 Закону України “Про систему оподаткування”, він фігурував у законодавстві як збір або як податок [16]. Тому правознавці пропонували власні класифікації відмінності податків від зборів, головні аспекти яких можна систематизувати таким чином: метою зборів є задоволення потреб окремих установ, а метою податків – потреб держави; податки є безумовними платежами, а збори сплачуються за умови звернення до певних установ для здійснення дій на користь платника; податки є обов’язковими платежами, сплата яких регулюється нормами імперативного характеру, а для зборів характерна певна добровільність, їх сплата регулюється нормами диспозитивного характеру; податки – це періодичні платежі, збори мають разовий характер; крім цього, для зборів характерні відносини відплатності, на відміну від податків [13, с. 57–58; 14, с. 143–144]. Спираючись на ці аргументи, В.О. Вишивецька [12, с. 73], досліджуючи судові платежі, відзначала, що вони відносяться до зборів, оскільки сплачуються у випадку звернення до державних та інших компетентних органів, за здійснення ними дій, що мають юридичне значення, на користь зацікавлених осіб, тобто мають відплатний характер. Їй заперечувала Т.В. Єгорова [17, с. 78], яка зазначала, що обов’язок сплати судових платежів з’являється лише разом із наданням певних послуг юридичного характеру, а отже, не є обов’язковим, і, відповідно, не може належати до зборів. Проте ці міркування зберігали актуальність до прийняття нового Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [18], де чітко визначено, що податком є обов’язковий безсумнівний платіж до відповідного бюджету, який справляється з платників податку відповідно до ПКУ, а збором – обов’язковий платіж до відповідного бюджету, який справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. Отже, основним критерієм, за яким законодавець відокремлює податки від зборів, є індивідуальна відплатність. Враховуючи те, що сплата судового збору пов’язана зі зверненням до суду для захисту порушеного права чи інтересу і при цьому не є обов’язковою (особа може відмовитися від наміру звернутися до суду і залишити своє порушене право без захисту), вважаємо, що судовому збору притаманна індивідуальна відплатність, він має разовий, неперіодичний характер, а отже, можна з упевненістю констатувати, що в системі загальнообов’язкових платежів сучасної України судовий збір відноситься до зборів.

Розглядаючи інший критерій, за яким визначалося поняття державного мита, хотілося б зазначити, що справляння судових платежів протягом тривалого часу слугувало предметом полеміки між науковцями. Ф. А. Брокгауз і І. А. Ефрон, М. Х. Вафін, М. А. Гурвич [19, с. 132; 20, с. 85; 9, с. 116:] вказували на те, що судові платежі стягуються

з метою запобігання сутяжництву; Є. В. Васьковський, В. І. Тертишников, В. Е. Беляневич [21, с. 144; 22, с. 69; 23, с. 331] наполягали на контрибуційному характері цих платежів, тому що за загальним правилом вони стягуються зі сторони, проти якої винесено рішення суду; А.В. Реут [11, с. 10] пише, що мета стягнення судового збору полягає у підвищенні свідомості його платників при зверненні до уповноважених та посадових осіб за здійсненням юридично значущих дій, щоб примусити платника розумно та добросовісно використовувати свої права і виконувати покладені на нього обов'язки. На думку В. В. Яркова, метою стягнення судового збору є часткове відшкодування зацікавленими особами витрат на утримання судової системи [24, с. 197]. Ми поділяємо позицію про те, що метою стягнення судового збору є часткове відшкодування витрат держави на утримання судової системи приватноправовими особами, спори між якими і розглядають судові установи.

Підсумовуючи зазначене вище, пропонуємо законодавчо закріпити дефініцію поняття категорії “судовий збір” таким чином: “це загальнообов'язковий платіж, що сплачується як часткове відшкодування витрат на утримання судової системи особами, спори між якими розглядають відповідні судові установи”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судовий збір : Закон України від 8.07.2011 № 3674-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2349.
2. Кучерявенко Н.П. Налоговое право : Учебник / Н.П. Кучерявенко. – Х. : Консум, 1997. – 432 с.
3. Афанасьев В.С. Общая теория права и государства : Учебник / В.С. Афанасьев, А.Л. Герасимов, В.И. Гойман и др. ; под ред. В.В. Лазарева. – М. : Юрист, 1996. – 472 с.
4. Про державне мито : Закон України від 18.12.1991 № 1994-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 170.
5. Егорова Т.В. К вопросу о понятии государственной пошлины / Т.В. Егорова // Актуальные вопросы теории государства и права : Сб. науч. ст. преподавателей, аспирантов и соискателей кафедры теории государства и права / Отв. ред. Л. В. Кочетков. – Тамбов : Изд-во Першина, 2008. – 128 с.
6. Про Конституційний суд України : Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
7. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.
8. Волік В.В. Шляхи удосконалення правового регулювання судового збору в Україні на сучасному етапі / В.В. Волік // Розвиток наукової думки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 10 жовт. 2008 р. – Миколаїв, НУК, 2008. – С. 64–66.
9. Гурвич М.А. Советское финансовое право / М.А. Гурвич. – М. : Госюриздат, 1954. – 356 с.
10. Бабенко Л. Про державне мито / Л. Бабенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 1996. – № 5. – С. 40–43.
11. Реут А.В. Правовой режим государственной пошлины [Текст] : Дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / А.В. Реут. – М., 2009. – 242 с.
12. Вишнинецька В.О. Правове регулювання державного мита [Текст] : Дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.14 / В.О. Вишнинецька. – Ірпінь, 2005. – 212 с.
13. Воронова Л.К. Советское финансовое право / Л.К. Воронова, О.Н. Горбунова, Л.А. Давыдова, М.Л. Коган и др. ; под ред. Л.К. Вороновой. – М. : Юрид. лит., 1989. – 488 с.
14. Воронова Л.К. Финансовое право : Учебник / Л.К. Воронова, Л.А. Давыдова, М.В. Карасева и др. ; под ред. Н.И. Химичевой. – М. : БЕК, 1995. – 525 с.
15. Мамалуй О.О. Правове регулювання загальнодержавних зборів в Україні / О.О. Мамалуй // Університетські наукові записи. – 2005. – № 3(15). – С. 228–231.
16. Про систему оподаткування : Закон України від 18.02.1997 № 77/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 16. – Ст. 4.
17. Егорова Т.В. К вопросу о понятии государственной пошлины / Т.В. Егорова // Актуальные вопросы теории государства и права : Сб. науч. ст. преподавателей, аспирантов и соискателей кафедры теории государства и права / Отв. ред. Л.В. Кочетков. – Тамбов : Изд-во Першина, 2008. – 128 с.
18. Податковий кодекс України : Закон України від 2.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
19. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона : в 86 тт. / Под ред. Соловьева В.С. – СПб. : Изд-во Акционерное общество “Ф.А. Брокгауз и Эфрон И.А.”, 1903. – Т. 74. – 561 с.
20. Вафин М.Х. Судебные расходы по гражданским делам [Текст] : Дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М.Х. Вафин. – М., 1984. – 197 с.
21. Васьковский Е.В. Гражданский процесс : Учебн. / Е.В. Васьковский. – М. : Типография Варшавского учебного округа, 1917. – 366 с.
22. Тертишников В.И. Гражданский процессуальный кодекс Украины : Науч.-практ. коммент. / В.И. Тертишников. – Х. : Консум, 2001. – 432 с.
23. Беляневич В.Е. Господарський процесуальний кодекс України : (із змінами та доповненнями станом на 22 верес. 2005 р.) : Наук.-практ. комент. / В.Е. Беляневич. – К. : Юстиніан, 2006. – 672 с.
24. Абсаямов А.В. Арбитражный процесс / А.В. Абсаямов И. Г. Арсенов, Е.А. Виноградова ; под ред. В.В. Яркова. – М. : Юрист, 1998. – 456 с.

Отримано 12.04.2012

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO!

Нехай благо народу буде найвищим законом!

Цицерон

НАУКА І ПРАВООХОРОНА №2(16), 2012

Засновано 2007 року

Видається 4 рази на рік

(лист Міністерства
юстиції України
від 02.06.2009 р.
№7446-0-33-09-32)

Постановою президії

ВАК України

від 27 травня 2009 р.
№ 1-05/2 журнал "Наука
і правоохорона" включено
до Переліку № 1
наукових фахових видань
України з юридичних наук

Зареєстровано

**Міністерством
юстиції України**

Свідectво про державну
реєстрацію друкованого
засобу масової
інформації: серія КВ
№ 13082-1966Р
від 21.08.2007 р.

Рекомендовано

до друку Вченою радою
Державного науково-
дослідного інституту
МВС України
(протокол
від 27.06.2012 р. № 3)

Адреса

01011, м. Київ
пров. Кутузова, 4а
тел. 280-01-84
електронна адреса:
dndi@mvs.gov.ua

Наукова рада:

д.ю.н. В.Г. ГОНЧАРЕНКО (голова Наукової ради),
д.е.н. В.М. ГЕЄЦЬ, д.ю.н. Ю.М. ГРОШЕВИЙ,
д.ю.н. О.Л. КОПИЛЕНКО, д.ю.н. В.Т. НОР,
к.ю.н. В.В. ОНОПЕНКО, д.ю.н. М.І. ПАНОВ,
д.ю.н. Т.О. ПРОЦЕНКО, д.ю.н. А.О. СЕЛІВАНОВ,
д.ю.н. Ю.С. ШЕМШУЧЕНКО

Редакційна колегія:

Головний редактор

доктор юридичних наук М.Г. ВЕРБЕНСЬКИЙ

Заступник головного редактора

доктор юридичних наук А.А. МУЗИКА

Відповідальний секретар

кандидат економічних наук С.Н. БАЛІНА

д.ю.н. Ю.В. БАУЛІН,	д.ю.н. Є.Л. СТРЕЛЬЦОВ,
д.ю.н. К.І. БЕЛЯКОВ,	д.ю.н. В.П. ТИХИЙ,
д.ю.н. В.Т. БІЛОУС,	д.ю.н. В.М. ТРУБНИКОВ,
д.ю.н. В.І. БОРИСОВ,	д.ю.н. В.О. ТУЛЯКОВ,
д.ю.н. І.П. ГОЛОСНІЧЕНКО,	д.ю.н. М.І. ХАВРОНЮК,
д.ю.н. В.К. ГРИЩУК,	д.н.д.у. В.О. ШАМРАЙ,
д.ю.н. С.М. ГУСАРОВ,	д.ю.н. М.Є. ШУМИЛО,
д.ю.н. О.Ф. ДОЛЖЕНКОВ,	д.ю.н. О.Н. ЯРМИШ,
д.ю.н. В.С. ЗЕЛЕНЕЦЬКИЙ,	к.ю.н. П.П. АНДРУШКО,
д.ю.н. А.В. ІЩЕНКО,	к.ю.н. О.М. БУХАНЕВИЧ,
д.ю.н. О.М. КОСТЕНКО,	к.ю.н. М.М. КЛЮЄВ,
д.ю.н. О.М. ЛИТВАК,	к.ю.н. М.Є. КОРОТКЕВИЧ,
д.е.н. С.Г. МІЩЕНКО,	к.ю.н. В.О. КРИВОЛАПЧУК,
д.ю.н. В.О. НАВРОЦЬКИЙ,	к.ю.н. В.М. КУЦ,
д.е.н. С.В. ОНИШКО,	к.ю.н. І.В. ОПРИШКО,
д.ю.н. В.Г. ПИЛИПЧУК,	к.ю.н. С.Д. ШАПЧЕНКО,
д.ю.н. М.В. РУДЕНКО,	к.ю.н. В.М. ЮРЧЕНКО

Засновник і видавець

Державний науково-дослідний інститут
МВС України

Київ 2012

ЗМІСТ

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРІОРИТЕТИ, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

- І.М. Шопіна.** Зміна парадигми державного управління органами внутрішніх справ як наслідок зміцнення демократичних відносин 5

ПРАВА ЛЮДИНИ

- Ю.Р. Мірошніченко.** Конституційне регулювання безпосереднього народовладдя: теоретично-практичний аспект 9

- Ю.Г. Парубець.** Принципи взаємодії державних органів влади з інститутами громадянського суспільства у забезпеченні екологічних прав 14

- О.В. Максименко.** Антропологічні основи інституту прав дитини 17

- Є.П. Лінік.** Захист прав біженців як невід'ємний елемент правової держави 21

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

- Л.П. Брич.** Значення ознак суб'єктивної сторони у розмежуванні складів злочинів за наявності конкуренції кримінально-правових норм 25

- М.О. Свірін.** Суб'єкт незаконного заволодіння транспортними засобами 31

- І.П. Багаденко, В.В. Оцел.** Деякі аспекти удосконалення чинного законодавства України у сфері попередження злочинності серед дітей 36

- Н.О. Кочерова.** Характеристика об'єктивної сторони зловживання впливом 39

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І КРИМІНАЛІСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

- Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Заблоцька.** Деякі аспекти оперативно-розшукової характеристики тероризму 48

- А.В. Мовчан.** Співвідношення термінів "оперативно-розшукові заходи" та "негласні слідчі (розшукові) дії" 55

- Т.О. Татарнікова.** Порівняння особливостей побудови програмних продуктів "Академія" та "Фрактал" і методик їх застосування в експертизі матеріалів та засобів звукозапису 60

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

- В.О. Заросило, В.В. Заросило.** Визначення дозвільних реєстраційних та атестаційних проваджень в адміністративному процесі 63

- Т.А. Плугатар.** Діяльність міліції щодо охорони та захисту прав і свобод людини під час проведення масових заходів 70

- С.М. Баранов-Мохорт.** Етапи становлення вчення про адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції в системі державної служби 77

- М.Є. Ніколайчук.** Структура адміністративно-правового механізму забезпечення доступу до публічної інформації 84

- Т.О. Москаленко.** Адміністративно-правове забезпечення діяльності релігійних організацій в Україні 90

- К.С. Пашенко.** Напрями удосконалення правового регулювання судових витрат в адміністративному судочинстві України 94

- В.В. Волік.** Проблеми дефініції поняття "судовий збір" у законодавстві України 100

- О.С. Федченко.** Сучасний стан правового регулювання обігу пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу набоїв з гумовими кулями 103